

Lokalne samorządy w sieciach na rzecz ochrony klimatu

Materiał opracowany w Instytucie na rzecz Ekorozwoju

Przeglądu dokonał: Wojciech Szymalski (InE)

Warszawa, 30.08.2013

Projekt „Dobry klimat dla powiatów” jest realizowany przy udziale środków instrumentu finansowego LIFE+ Komisji Europejskiej oraz dofinansowaniu Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Porozumienie między Burmistrzami Unii Europejskiej (CoM)

Porozumienie między burmistrzami to popularny ruch europejski skupiający władze lokalne i regionalne, które dobrowolnie włączają się w działania na rzecz zwiększenia efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii na zarządzanych przez nie obszarach. Celem sygnatariuszy Porozumienia jest zrealizowanie oraz wykroczenie poza unijny cel, jakim jest zmniejszenie emisji CO₂ o 20% do 2020 roku (w stosunku do 1990 roku).

Kto może przystąpić do porozumienia i na jakich zasadach:

Sygnatariusze - „*Porozumienie między burmistrzami pozostaje otwarte na wszystkie demokratycznie ukonstytuowane władze lokalne reprezentowane przez wyznaczonych przedstawicieli, niezależnie od wielkości jednostki terytorialnej ani etapu wdrożenia polityk klimatyczno-energetycznych.*” – władze samorządowe mogą przystąpić do porozumienia na zasadzie sygnatariusza w 3 krokach:

- Podpisanie porozumienia
- Dostarczenie planu działań na rzecz zrównoważonego wykorzystania energii (SEAP)
- Składania regularnych sprawozdań z realizacji SEAP.

Biorąc pod uwagę polski stan prawny i zasady CoM mogą to być zarówno gminy, powiaty jak i województwa. Dotychczas do CoM z Polski przystępowały jedynie gminy, których obecnie w porozumieniu bierze udział 35.

Koordynatorzy – „*Prowincje, region, obszary metropolitalne, grupy władz lokalnych itp. Władze publiczne, które oficjalnie zobowiązują się do udzielania sygnatariuszom Porozumienia pomocy strategicznej, finansowej i technicznej zostaną uznane przez Komisję Europejską jako Koordynatorzy Porozumienia.*” – także w tej kategorii mogą znaleźć się władze powiatowe. Dotychczas nie ma żadnych koordynatorów w Polsce.

Wspierający – „*Sieci i stowarzyszenia władz lokalnych uczestniczą w Porozumieniu jako „Wspierający Porozumienia”.* Podejmują się one więc promowania Porozumienia między burmistrzami wśród własnych członków, przeprowadzania ich przez proces uczestnictwa w Porozumieniu oraz ułatwiania wymiany doświadczeń.” – takim stowarzyszeniem wspierającym w Polsce samorządy w uczestnictwie w CoM jest Energy Cites Polska. W Polsce są 4 instytucje wspierające CoM, które współpracują z 25 sygnatariuszami. Oprócz Energy Cites to także: Stowarzyszenie Miast Polskich, Stowarzyszenie Region Beskidy, Unia Miast Bałtyckich.

Partnerzy stowarzyszeni – „*Partnerzy stowarzyszeni przyczyniają się do sukcesu Porozumienia, dzieląc się doświadczeniem z jego sygnatariuszami. Są w stanie udzielać lokalnym władzom rad dotyczących stosowania na ich terytorium praktyk na rzecz zrównoważonej energii oraz rozwiązań.*” Mogą to być instytucje finansowe, biznesowe, NGO lub inne, które chcą się dzielić wiedzą potrzebną samorządom.

Sygnatariusze mogą korzystać ze wsparcia sekretariatu CoM oraz innych materiałów szkoleniowych udostępnianych przez tę sieć, np.:

- Studia przypadków – projektów wartych polecenia z miast sygnatariuszy:
http://www.porozumienieburmistrzow.eu/media/case-studies_pl.html
  - Poradnik dot. opracowanie planu zrównoważonego wykorzystania energii (SEAP):
http://www.porozumienieburmistrzow.eu/IMG/pdf/SEAP_guidebook_PL_final.pdf
  - Sprawozdania nt. istniejących metod i narzędzi przygotowania i realizacji SEAP:
http://www.porozumienieburmistrzow.eu/IMG/pdf/001_Report_I.pdf
- i innych materiałów. www.porozumienieburmistrzow.eu

Światowa sieć samorządów na rzecz zrównoważonego rozwoju (ICLEI)

ICLEI, czyli ogólnoświatowa sieć samorządów na rzecz zrównoważonego rozwoju. Sieć zajmuje się wsparciem ochrony środowiska, ale w ostatnim okresie bardzo mocno koncentruje się na zagadnieniach klimatycznych.

EU Cities Adapt to pilotażowy projekt ICLEI w zakresie adaptacji do zmian klimatu, wsparty przez Komisję Europejską, który połączył szereg europejskich miast. W tych miastach zostały przeprowadzone szkolenia i pilotażowe wdrożenia przygotowanych przez naukowych partnerów projektu narzędzi planistycznych dotyczących adaptacji do zmian klimatu. W szczególności rozpowszechniano platformę planistyczną PACT opracowaną na podstawie doświadczeń pozyskanych w Wielkiej Brytanii. Strona internetowa projektu udostępnia podstawowe materiały dotyczące tej metody planowania adaptacji do zmian klimatu, a także dobre przykłady projektów związanych z adaptacją i przewodniki dla władz lokalnych.

W taki właśnie sposób, poprzez wspólne projekty, szkolenia, konsultacje i konferencje działa ICLEI. Stowarzyszenie jest także reprezentantem lokalnych samorządów w pracach ONZ.

Sieć ICLEI jest globalna i działa w niej ponad 1200 samorządów. W Europie uczestniczy w stowarzyszeniu 180 członków, a jedynym przedstawicielem Polski jest miasto Katowice. Najwięcej samorządów do sieci ICLEI z Europy leży w Niemczech (19), Hiszpanii (17) i Finlandii (16).

Aby być członkiem ICLEI należy płacić roczne składki uzależnione od PKB kraju i ilości mieszkańców terytorium samorządu. W praktyce dla polskich samorządów będzie to kwota od 400 do 1000 EUR rocznie. Zgłoszenie członkostwa w ICLEI wymaga wypełnienia prostego formularza do pobrania ze strony organizacji: <http://www.iclei-europe.org>

Warto skorzystać z materiałów ICLEI:

- Biblioteki wydawnictw nt. różnych aspektów funkcjonowania samorządów (91 pozycji):
<http://www.iclei.org/resources/publications.html>

- Narzędzi wypracowanych w różnego rodzaju projektach (niektóre są dostępne płatnie, ale dla członków ICLEI bezpłatnie lub z rabatem):

<http://www.iclei.org/resources/tools.html>, m.in:

Adaptation Database and Planning Tool (ADAPT)

Changing Climate, Changing Communities: Guide and Workbook for Municipal Climate Adaptation

Covenant capaCITY Training Platform (<http://www.covenant-capacity.eu/>)

Local Energy Action Plan (LEAP) Wizard (<http://wizard.sustainable-now.eu/>)

Online Toolbox of Methodologies on Climate and Energy (<http://toolbox.climate-protection.eu/>)

Europejski Tydzień Mobilności

Europejski tydzień mobilności jest kolejną europejską inicjatywą sieciową skierowaną do samorządów miejskich, która jednak w swoim zamyśle nie jest priorytetowo zorientowana na ochronę klimatu, ale na zmianę zachowań komunikacyjnych na bardziej przyjazne środowisku, w szczególności emitujące mniej spalin. Ochrona powietrza w europejskich miastach ma związek z ochroną klimatu, ponieważ pyły emitowane głównie przez silniki diesla, po przemieszczeniu się w atmosferze znad Europy nad Arktykę powodują przyspieszone topnienie lodu arktycznego. Konsekwencje tego mogliśmy obserwować w 2013 roku na wiosnę, kiedy to w wyniku rekordowo niskiego zasięgu lodu arktycznego prądy strumieniowe zmieniły układy wyżów i niżów na północnej półkuli tak, że zima w Polsce przedłużyła się aż do połowy kwietnia. Właśnie redukcja spalin w miastach była głównym celem europejskiego tygodnia mobilności w 2013 roku, który generalnie ma na celu promowanie takich form przemieszczania się po miastach, które nie generują zanieczyszczenia środowiska.

Europejski Tydzień Mobilności trwa zawsze od 16 do 22 września i kończy się Dniem Bez Samochodu (DBS został wymyślony we Francji w ramach projektu LIFE+). W sieci Tygodnia Mobilności nie trzeba uczestniczyć stale. Warunkiem przyłączenia się do inicjatywy jest organizacja różnego rodzaju wydarzeń, a także inwestycji na rzecz tzw. zrównoważonej mobilności w okresie przypadającym na wyznaczony tydzień w danym roku. Co roku inny jest wiodący temat Tygodnia Mobilności, wokół którego organizowane powinny być wydarzenia. W 2013 roku to czyste powietrze. Obowiązkowa jest realizacja przynajmniej jednej inwestycji na rzecz przeniesienia podróży z samochodów do innych środków transportu oraz strefy bez samochodu (zamknięcie wybranych ulic w mieście dla samochodów) w dniu 22 września. Zgłoszenie uczestnictwa w Tygodniu Mobilności przesyłane jest do krajowego koordynatora Tygodnia Mobilności – w Polsce takim koordynatorem jest Ministerstwo Środowiska.

Zgłoszenia są nie tylko podstawą uczestnictwa w tej ogólnoeuropejskiej inicjatywie, ale także są oceniane, jeśli miasta biorą udział we współzawodnictwie o nagrodę Tygodnia Mobilności. Najlepsi dostają nagrodę w postaci nakręcenia filmu o miejskich inicjatywach i bezpłatnej promocji miasta jako czempiona zrównoważonej mobilności przez Komisję Europejską w jej wydawnictwach. Zgłoszenie do nagrody Tygodnia Mobilności przesyłane jest na dodatkowym formularzu do europejskiego koordynatora akcji. W 2002 roku na specjalne życzenie jury taką nagrodę otrzymał Kraków.

Uczestnictwo polskich miast w tej inicjatywie od 2009 roku spada. W 2009 roku była kulminacja liczby polskich miast w organizacji Tygodnia Mobilności, kiedy to wzięło w nim udział 127 polskich miast. W 2012 roku wzięło udział już tylko 89 miast, a w 2013 roku 12 (stan na 6 września 2013).

Na stronie Europejskiego Tygodnia Mobilności można znaleźć także ciekawe materiały dotyczące ochrony środowiska w transporcie:

<http://www.mobilityweek.eu/resources/>, m.in.:

- Przewodniki po najlepszych praktykach transportowych wyłonionych w kolejnych latach
- Studia przypadków (<http://www.managenergy.net/casestudies.html> lub <http://www.eltis.org>)

<http://www.mobilityweek.eu/>

Citta Slow

Oprócz inicjatyw związanych z działalnością Komisji Europejskiej w zakresie ochrony i adaptacji do zmian klimatu coraz większą popularność zyskują także inicjatywy oddolne, które zaczynają nabierać także sieciowego, ogólnoeuropejskiego, a nawet globalnego wymiaru.

Ruch Cittaslow narodził się w 1999 r. z pomysłu Paolo Saturnini, burmistrza Greve di Chianti we Włoszech i burmistrzów innych niewielkich miasteczek i przyjęty został przez Prezydenta ruchu Slow Food w celu rozszerzenia filozofii Slow Food na społeczności lokalne, przybliżenia ich do koncepcji dobrego życia oraz przeniesienia tej koncepcji w praktyce do życia codziennego. Filozofia Slow Food to w swoich założeniach antyteza Fast Food.

Obecnie ruch Cittaslow to kilkadziesiąt miast włoskich i z innych europejskich krajów. W Polsce mamy już 10 miast zrzeszonych w tej sieci, przy czym bardzo silnie reprezentowane jest województwo warmińsko-mazurskie – aż 9 miast, dlatego władze województwa dodatkowo wspierają tę sieć. Polskie miasta w sieci: Biskupiec, Bisztynek, Gołdap, Lidzbark Warmiński, Lubawa, Murowana Goślina, Nowe Miasto Lubawskie, Olsztynek, Reszel, Ryn

Udział w tej organizacji oznacza konieczność poszanowania wymagań kwalifikacyjnych, jeżeli chodzi o wspieranie tradycyjnych lokalnych potraw, gościnności i roli miast w tkance miejskiej. Ubiegać się o członkostwo mogą jedynie miasta o ilości mieszkańców mniejszej niż 50000 i nie będące znaczącym regionalnie ośrodkiem administracyjnym. Ruch Slow Cities promuje użycie technologii zorientowanych na poprawę jakości środowiska i tkanki miejskiej oraz dodatkowo zabezpieczanie produkcji wyjątkowej żywności i win wpływających na charakter regionu. Ponadto ruch Slow Cities dąży do promocji dialogu i komunikacji pomiędzy lokalnymi producentami i konsumentami.

W praktyce, aby zapisać się do grona miast Cittaslow potrzeba spełnić 19 kryteriów i starać się wdrażać dodatkowe 35 sugestii związanych z funkcjonowaniem sieci. Wśród 19 kryteriów są kryteria dotyczące ochrony powietrza, rozwoju alternatywnych źródeł energii, kompostowania i zarządzania wodą, a także takie ciekawe kryteria, jak dostępność ławek dla mieszkańców na każdej ulicy. Ponadto promowane jest przede wszystkim użytkowanie lokalnych produktów spożywczych, co wydatnie zmniejsza zapotrzebowanie na energochłonny import żywności, a także zazielenianie miasta, mające znaczenie dla pochłaniania dwutlenku węgla z powietrza. Uczestnictwo w sieci Cittaslow może więc także być drogą do obniżenia zapotrzebowania energetycznego jednostki samorządowej. Cittaslow jest także rozpoznawalną już w Europie marką turystyczną. W najbliższym czasie sieć miast Cittaslow prawdopodobnie będzie współpracowała także z Porozumieniem Burmistrzów.

Oprócz spełniania kryteriów jakościowych, aby przystąpić do Cittaslow trzeba:

- Wpłacić składkę (rocznie 600 EUR).
- Zorganizować w mieście spotkanie dotyczące Cittaslow zapraszające przynajmniej 3 kolejne miasta do sieci
- Przyjąć delegację z organizacji Cittaslow, która oceni gotowość miasta do członkostwa.
- Przejść procedurę certyfikacyjną.

<http://cittaslowpolska.pl/> lub www.cittaslow.org

Permakultura

Kolejne sieci, które przedstawimy w tej prezentacji oparte są na zasadach wypracowanych w ramach ruchu, czy też filozofii, tzw. Permakultury. Permakultura to sposób postępowania wypracowany jeszcze w latach 70. XX wieku w ruchu na rzecz zrównoważonego rolnictwa (permanent agriculture = permaculture) - rolnictwa rozumianego jako system utrzymania ekosystemu Ziemi w permanentnej równowadze. Głównym autorem ruchu był Amerykanin Bill Mollison. Pierwotnie Permakultura była wykorzystywana głównie przy uprawie terenów skrajnie suchych w USA i Australii. Stamtąd też pochodzą usystematyzowane informacje dotyczące tego typu działań z Permaculture Drylands Institute w Nowym Meksyku i Permaculture Institute w Australii. Obecnie promowaniem Permakultury zajmuje się Permaculture Institute z siedzibą w Nowym Meksyku w USA.

Główne zasady postępowania zgodne z filozofią Permakultury:

Obserwuj i wchodź w relacje

Łap i magazynuj energię

Uzyskuj żniwo

Stosuj samo regulację i akceptuj informację zwrotną

Używaj i ceni odnawialne zasoby i usługi

Nie produkuj odpadów

Projektuj za pomocą wzorów i detali

Raczej integruj niż segreguj

Używaj małych i powolnych rozwiązań

Używaj i ceni różnorodność

Używaj krawędzi i ceni to co krańcowe

Kreatywnie używaj i odpowiadaj na zmiany

Sam Instytut Permakultury nie jest organizacją sieciową, ale jak wspomniano na bazie jego doświadczeń wyrosły istotne obecnie na arenie europejskiej ruchy związane z ochroną środowiska i klimatu, w których swoją rolę mogą odgrywać samorządy lokalne. Instytut Permakultury pełni obecnie rolę centrum szkoleniowego.

www.permaculture.org

Ecovillages

Światową siecią opartą na zasadach Permakultury jest Globalna Sieć Ecovillages.

Ekovillage, czyli ekowioska, to specjalnie utworzona lub tradycyjna społeczność, która wspólną pracą stara się holistycznie połączyć wymiar ekologiczny, ekonomiczny, społeczny i kulturowy w celu integracji i regeneracji społeczności oraz środowiska – tak brzmi krótka definicja ecovillage na stronie internetowej Global Ecovillage Network. W praktyce ta prosta definicja przekłada się na 21 kryteriów oceny, które można znaleźć w specjalnym kwestionariuszu oceny stopnia trwałości lokalnej społeczności (Community Sustainability Assessment) opracowanym przez GEN. Autorzy utrzymują, że wypełnienie formularza wymaga 2-3 godzin, przy założeniu, że osoba wypełniająca posiada pełnię wiedzy o swojej społeczności. Rejestracja w sieci jednak nie wymaga przejścia aż tak szczegółowej oceny.

GEN została stworzona do prowadzenia dialogu politycznego i służenia przykładem na szczeblu światowym, jest m.in. zarejestrowanym konsultantem polityk ONZ. Jednak GEN posiada swoje kontynentalne oddziały i w oddziale europejskim istnieją tylko cztery kryteria przyjęcia w poczet sieci Ekowiosek:

- Wioska powinna mieć przynajmniej 8 stałych mieszkańców;
- Wioska powinna mieć wspólną wizję i misję;
- Wioska powinna być społecznością żyjącą razem w wybranym miejscu posiadającą strukturę uczestnictwa i proces podejmowania decyzji;
- Wioska powinna mieć na celu stworzenie nowej kultury równoważącej aspekty ekologiczne, społeczne i duchowe;

W praktyce przyjęcie do sieci jest uzależnione od decyzji komitetu członków europejskiego oddziału organizacji.

Ponieważ ekowioski są inicjatywami oddolnymi dotychczas rzadko angażowały się w tę inicjatywę i we wspomnianą sieć samorządy. W Polsce dotychczas są tylko 3 ekowioski i wszystkie, zgodnie z nazwą, są niewielkimi osiedlami, które jak dotychczas działają stosunkowo niezauważalnie dla lokalnych samorządów.

Nie mniej jednak na pewno warto podglądać i sugerować się niektórymi rozwiązaniami stosowanymi w tych dość specyficznych społecznościach. Zwłaszcza inicjatywy podejmowane w ekowioskach Zachodniej Europy znacznie wykraczają poza schemat „życia w szałasie”. Jedną z największych ekowiosek w Europie to niemiecka Sieben Linden działająca w formule spółdzielni. Miejscowość liczy ok. 150 osób, które zużywają na głowę jedynie 2500 kg GHG (1/3 średniej średniej emisji na głowę w całych Niemczech). Są to normalne domy, tylko że zbudowane z lokalnych materiałów (drewna, gliny) i normalne rodziny prowadzące ekologiczne rolnictwo i wykorzystujące energię słoneczną w codziennych działaniach.

Warta polecenia jest biblioteka Ecovillages: <http://solution.ecovillage.org/>

<http://gen.ecovillage.org/> lub <http://gen-europe.org>

Transition Initiatives

Sieć Transitions daje możliwość uczestnictwa w ogólnoeuropejskim, a w coraz większym stopniu globalnym, ruchu na rzecz odejścia od paliw kopalnych. Sieć ta została założona przez lokalnych działaczy, nie przez instytucje publiczne, i co do zasady służy radą i wspiera lokalne projekty oparte na współpracy wypracowanej wewnątrz lokalnych społeczności.

Głównie założenia „przejścia” to:

- Tworzenie lokalnej odporności (resilience) na kryzysy zewnętrzne, jako odpowiedź na globalne problemy takie jak zmiany klimatu i kurczące się zasoby paliw kopalnych.
- Wykorzystywanie lokalnych zasobów i pomysłów na rozwój.
- Stopniowe budowanie i rozszerzanie społecznego zaangażowania wokół konkretnych pomysłów na lokalny rozwój.

Charakterystyczne dla sieci są wspólne cele, natomiast sposób dochodzenia do tych celów może być różny w zależności od miejsca działań. Powszechne są jednak takie rozwiązania w dochodzeniu do niezależności od paliw kopalnych i odporności na kryzysy zewnętrzne jak:

- Tworzenie planu redukcji zużycia energii (Energy Descent Action Plan).
- Wprowadzanie lokalnej waluty, jako wsparcie dla producentów lokalnych.
- Domykanie obiegu materii poprzez wprowadzenie lokalnego odzysku i recyklingu odpadów.
- Budowa domów z lokalnie dostępnych materiałów naturalnych itp.

Co do zasady projekty typu transitions są pomysłem lokalnych grup mieszkańców i ewoluują w kierunku projektów rozwojowych angażujących całe gminy czy większe jednostki samorządowe. Sieć Transitions nie wymaga więc aktywności samego samorządu, ale aktywności mieszkańców i otwartości samorządu na to co mieszkańcy chcą realizować. Rola samorządu zamyka się w stwierdzeniu jednego z wójtów angielskiej gminy:

„Pozwólmy pomysłom powstać wśród mieszkańców i pozostać pod ich kontrolą. Rolą gminy jest pomoc, słuchanie i jeśli to możliwe służenie radą, kontaktami lub funduszami i, co najważniejsze, zapewnienie, aby biurokracja nie stanęła na drodze tych oddolnych inicjatyw.”

Do sieci zatem nie przystępują samorządy, ale grupy mieszkańców, choć silny związek zgłaszających inicjatywy z samorządem lub podejmowanymi przezeń działaniami jest jednym z kryteriów dołączenia do sieci. Takich kryteriów jest 16 i można się z nimi zapoznać na stronie internetowej:

<http://www.transitionnetwork.org/support/becoming-official>

Na stronie internetowej można także znaleźć ciekawe materiały źródłowe nt. prowadzonych inicjatyw oraz zapisać się na szkolenia z zakresu filozofii i praktyki Transition.

Póki co nie znana jest żadna inicjatywa tego typu z Polski.

European Network for Local community-based Action on Climate Change (ENLACC)

Warto zapoznać się także z pracami Europejskiej Organizacji na rzecz Informacji o Rozwoju Lokalnym (AEIDL), która w 2013 roku wydała raport pt.: „Lokalne społeczności przewodzą w drodze do niskoemisyjnego społeczeństwa”. Projekt „Dobry klimat dla powiatów” został dostrzeżony przez tą organizację w raporcie. AEIDL obecnie pracuje nad zawiązaniem kolejnej sieci na rzecz klimatu European Network for Local community-based Action on Climate Change (ENLACC).

Raport: <http://www.aeidl.eu/images/stories/pdf/transition-final.pdf>

Strona internetowa organizacji: www.aeidl.eu